

Comparative Analysis of Maternal Resistance in Postcolonial Novels: A Case Study of *Beloved* and *A Thousand Splendid Suns**

Roohollah Roozbeh¹
Ali Ghasemi²
Farshid Najar Homayounfar³

Abstract

۱. Introduction

Resistance in postcolonial studies is crucial for the establishment of cultural autonomy and individual identity against dominant cultures. This concept has historically promoted freedom and the empowerment of marginalized identities. The resurgence of resistance studies today is driven by innovative perspectives influenced by postcolonial and feminist methodologies in the context of neocolonialism. This study delves into the intersection of postcolonial theories, resistance, and identity in Toni Morrison's *Beloved* and Khaled Hosseini's *A Thousand Splendid Suns*, exploring how resistance can shape individual identities against oppressive narratives.

The concept of maternal resistance in these novels transcends traditional roles and becomes a powerful tool for understanding struggle, independence, and identity formation in the face of

---

* Article history:

Received: ۴ december ۲۰۲۳

Received in revised form: ۳ May ۲۰۲۴

Journal of Resistance Literature

Year ۱۰, No. ۲۹, Spring and Summer ۲۰۲۴

Accepted: May ۲۰۲۴ ۲۰۲۴

Published online: ۱۶ July ۲۰۲۴

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

۱. Assistan Professor; Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran. (Corresponding Author).

Email: r.roozbeh@uk.ac.ir

۲. MA Graduate in English language and literature, Shahid Bahonar University of Kerman, Iran.

Email: Ali.ghasemi@ens.uk.ac.ir

۳. Instructor; Shahid Bahonar university of Kerman, Kerman, Iran.

Email: farshid_nhomayounfar@uk.ac.ir

neocolonial discourse. Morrison and Hosseini portray maternal figures as agents of resistance against oppression, with *Beloved* highlighting the sacrifices of maternal resilience in the context of slavery, and *A Thousand Splendid Suns* glorifying the mother as a catalyst for transformation. By reclaiming maternal resilience in its existential sense, the authors emphasize the role of mothers in shaping resistance-based identities and narratives.

Through a comparative analysis of *Beloved* and *A Thousand Splendid Suns*, this research aims to highlight the role of maternal resistance in shaping independent identities. Sethe and Mariam, as protagonists, represent the resilience of maternal figures in the face of adversity and oppression, showcasing the transformative power of maternal influence on shaping agency and identity. These novels navigate themes of struggle, liberation, and cultural identity, emphasizing the importance of resistance in constructing cohesive and self-constructed identities against oppressive forces.

۲. Methodology

In this section, we delve into the intricate concept of resistance as envisioned by Gayatri Spivak, where marginalized individuals strategically employ essentialism to resist dominant power structures. Spivak's perspective broadens our understanding of resistance as a multifaceted phenomenon, encompassing cultural and linguistic expressions that not only challenge existing norms but also pave the way for the creation of new social paradigms rooted in mutual respect and understanding. Moreover, Spivak's insights shed light on the profound impact of neocolonial strategies on shaping diverse narratives and the urgent need for authentic representations of subaltern voices on a global scale. The ethical dimensions of portraying marginalized communities are also explored, emphasizing the importance of inclusive narratives that accurately reflect the complex realities of subaltern lives and experiences. By delving into Spivak's thought-provoking analysis, we begin to grasp the transformative potential of resistance in reshaping conventional discourses and amplifying marginalized voices, ultimately contributing to a more just and equitable society. Through a careful examination of Spivak's work, we uncover the intricate layers of power dynamics and the transformative potential of resistance in

challenging systemic inequalities and fostering a culture of genuine inclusion and empowerment.

۳. Discussion

۳-۱. The role of motherhood in fostering resistance and shaping identity in the novel *Beloved*

This section explores the role of motherhood in Toni Morrison's novel *Beloved* and its connection to resistance and identity shaping. Sethe, the protagonist, grapples with the haunting presence of her murdered daughter's spirit, which symbolizes conscience, longing, and historical pain. Morrison portrays motherhood as more than just biological and nurturing duties, but as a force intertwined with social structures and tensions. Sethe's decision to kill her own child to protect her from slavery is depicted as a symbolic manifestation of maternal love and resistance against the oppressive system. It challenges the superficial view of motherhood as mere caretaking and highlights the complexity of Sethe's choice within the oppressive environment and power dynamics. Sethe's act of sacrifice represents a reclaiming of her identity as a mother and a rejection of the discourse of master-slave ownership.

The relationship between Sethe and her daughter Denver reflects the multifaceted aspects of motherhood and its interaction with identity and resistance. Their bond incorporates a heritage of resistance and shared secrets, showcasing the concept of "strategic essentialism" as defined by Spivak. Maternal love in the novel goes beyond ownership and becomes a powerful tool for combating oppressive systems. Sethe's agency in protecting her daughter and asserting her rights challenges the servitude mentality imposed upon her. Her actions signify a profound act of resistance and a rejection of the life of enslavement. The imagery of blood and flesh emphasizes the human embodiment of resistance and the full recognition of an individual's existence. Mimetic behaviors between Sethe and Beloved further reinforce the voices and efforts of resistance against oppressive structures. Sethe's extreme actions and sacrifice are viewed as acts of pure love and understood within the context of reclaiming and affirming black women's identities.

۳-۲. Unified Motherhood Resistance in *A Thousand Splendid Suns*

This academic analysis examines the theme of maternal resistance in Khaled Hosseini's novel *A Thousand Splendid Suns*. It argues that Hosseini goes beyond traditional portrayals of motherhood and presents a complex form of resistance against patriarchal oppression through the interconnected experiences of the characters Mariam and Laila. The analysis begins by emphasizing Mariam's marginalized position as an illegitimate child, which reflects the broader marginalization in Afghan society. Her subsequent forced marriage to the abusive Rashid exemplifies the oppressive patriarchal structures she confronts. The introduction of Laila, another victim of patriarchal violence, establishes the basis for a unique maternal bond.

Drawing inspiration from the ideas of Toni Morrison, the analysis suggests that the traditional mother-child relationship extends in *A Thousand Splendid Suns* to encompass a collective resistance. Mariam's maternal commitment goes beyond her biological daughter and includes Laila and Azizah. This collective resistance goes beyond the limitations of the "underdog discourse" and creates a unified front against oppression. The narrative explores Laila's relationship with Azizah as an example of this collective resistance. Laila's gaze upon Azizah signifies a bond that surpasses biology, representing a nurturing and protective force that challenges patriarchal norms. The physical closeness and emotional intimacy between Laila and Azizah further reinforce this sentiment. The analysis delves into the philosophical foundations of this unified resistance. Mariam's transformation from a marginalized figure to a protector embodies the idea of the mother as a guardian of identity. This newfound agency becomes a form of resistance that challenges established power structures.

The arrival of Laila strengthens this resistance even more. Through shared experiences and the formation of their maternal bond, both women discover hidden strengths and a capacity for defiance. Their intertwined destinies become a testament to the transformative potential of collective resistance. In conclusion, this analysis argues

that *A Thousand Splendid Suns* offers a nuanced perspective on motherhood. Hosseini moves beyond conventional representations and portrays a powerful resistance against oppression through the unification of maternal roles. This unified front becomes a potent symbol of defiance within a patriarchal society.

۴. Conclusion

The novels *Beloved* by Toni Morrison and *A Thousand Splendid Suns* by Khaled Hosseini offer profound insights into the theme of maternal resistance. These narratives challenge established societal norms and present mothers as formidable figures who defy predetermined identities, assert their agency, and safeguard their children from oppressive forces. In *Beloved*, the protagonist Sethe commits an unimaginable act: she takes the life of her own child to prevent her from enduring the horrors of slavery. Sethe's action represents an act of profound resistance against the institution of slavery and the dehumanization it inflicts. By choosing to end her child's life, Sethe disrupts the cycle of intergenerational trauma and asserts her agency in determining her child's fate. This act, while seemingly contradictory to conventional notions of motherhood, reveals the depths of Sethe's love and her unwavering commitment to protect her child from a life of bondage.

A Thousand Splendid Suns explores the resilience and resistance of two women, Mariam and Laila, in the patriarchal society of Afghanistan. Mariam, a marginalized woman, ultimately kills her abusive husband, Rashid, to break free from the shackles of oppression and protect her newfound bond with Laila. Her act of resistance not only challenges the patriarchal power structures but also defies the neocolonialist influences that perpetuate the marginalization of Afghan women. In this narrative, maternal resistance becomes a means of reclaiming agency and dismantling societal constraints. Both novels delve into the complexities of motherhood, identity, and the profound sacrifices mothers are willing to make for their children's well-being. They portray mothers as agents of change, willing to confront and challenge the prevailing social, cultural, and historical contexts in which they find themselves. These acts of resistance

disrupt the narratives of victimhood and subjugation, highlighting the strength, resilience, and transformative power of maternal love.

Beloved and *A Thousand Splendid Suns* present a nuanced and powerful exploration of the multifaceted nature of maternal resistance. They challenge conventional notions of motherhood, inviting readers to reflect on the lengths to which mothers will go to protect their children and assert their own agency in the face of oppressive systems. These narratives serve as poignant reminders of the resilience, courage, and indomitable spirit of mothers who defy societal constraints and forge paths of resistance for the sake of their children's freedom and well-being.

Keywords: Maternal Resistance, Spivak, *A Thousand Splendid Suns*, *Beloved*

References [In Persian]:

- Habibi-Louie, L. & Alavandi, R. (۱۳۹۷). «Revisiting the Concept of Subalternity (Fardostan) from Gramsci to Spivak: Historical Transformations and New Applications». *Journal of New History*. Vol ۸, No ۲, Winter.
- Morton, S. (۱۳۹۲). *Gayatri Chakravorty Spivak*. Translated by Najmeh Ghabeli. Tehran: Bidgol Publications.
- Nourallahi, M. R. & Ahmadzadeh, S. (۱۳۹۱). «Examining the Identity Crisis in Toni Morrison's *Beloved*». *Journal of Foreign Language and Literature Criticism*, Vol ۰, No ۸, Spring & Summer, pp. ۱-۱۰.

References [In English]:

- Bhandari, N. B. (۲۰۲۲). *Resistance and Postcolonialism: A Critical Review*. *Journal of Political Science*, ۹۲-۹۹.
- Ghasemi, P. (۲۰۱۰). «Negotiating Black Motherhood in Toni Morrison's Novels». *CLA Journal*, ۰۳(۳), ۲۳۰-۲۵۳.
- Grewal, I. K. (۲۰۰۸). *The Monstrous and Maternal in Toni Morrison's *Beloved**. In *BRILL eBooks* (pp. ۶۳-۸۰). BRILL.
- Hosseini, K. (۲۰۰۸). *A Thousand Splendid Suns*. A&C Black.

- Jefferess, J., & Imran, M. (۲۰۱۷). «Courageous Women: A Study of Resilience of Women in Khaled Hosseini's Novel A Thousand Splendid Suns». *Language in India*, ۱۷(۱), ۹۸-۱۰۷.
- Joyia, M. I., et al. (۲۰۱۷). «Courageous Women: A Study of Resilience of Women in Khaled Hosseini's Novel A Thousand Splendid Suns». *Language in India*, ۱۷(۱), ۹۸-۱۰۷.
- Lazarus, N. (۲۰۰۴). *Introducing Postcolonial Studies*. In Cambridge University Press eBooks (pp. ۱-۱۶). Cambridge University Press.
- Mills, J. H., et al. (۲۰۱۲). *Identity Politics at Work: Resisting Gender, Gendering Resistance*. Routledge.
- Moore-Gilbert, Bart. «Spivak and Bhabha». *A Companion to Postcolonial Studies*, Jan. ۲۰۰۰, pp. ۴۰۱-۶۶.
- Morrison, T. (۲۰۰۴). *Beloved*. Vintage.
- Peterson, C. (۲۰۰۶). «Beloved's Claim». *Modern Fiction Studies*, ۰۲(۳), ۰۴۸-۰۶۹.
- Pogge, T. (۲۰۱۰). *Responses to the Critics*. In A. M. Jaggar (Ed.), *Thomas Pogge and His Critics* (p. ۲۰۹).
- Putnam, A. (۲۰۱۱). «Mothering Violence: Ferocious Female Resistance in Toni Morrison's *The Bluest Eye*, *Sula*, *Beloved*, and *a Mercy*. *Black Women, Gender + Families*», ۰(۲), ۲۰.
- Shabanirad, E., & Seifi, E. (۲۰۱۴). «Postcolonial Feminist Reading of Khaled Hosseini's A Thousand Splendid Suns». *International Journal of Women's Research*, ۳(۲), ۲۴۱-۲۰۴.
- Spivak, G. C. (۱۹۹۰). *Can the Subaltern Speak?* In B. Ashcroft, G. — —. Spivak, G. C. (۱۹۹۱). «Neocolonialism and the secret agent of knowledge. *Oxford Literary Review*», ۱۳(۱), ۲۲۰-۲۰۱. Edinburgh University Press.
- Stuhr, R. (۲۰۱۳). *A Thousand Splendid Suns: Sanctuary and Resistance*. In N. Birns (Ed.), *Critical Insights: Cultural Encounters*. Salem Press.

بررسی تطبیقی جلوه‌های پایداری مادرانه در رمان پسااستعماری (مطالعه موردی: رمان‌های «دل‌بند» و «هزاران خورشید تابان»)

دکتر روح‌الله روزبه^۱، علی قاسمی^۲، فرشید نجار همایون‌فر^۳

چکیده

مسئله اصلی تحقیق پیشرو همتافتی و پویایی مقاومت مادرانه شخصیت‌های سته و مریم در رمان‌های «دل‌بند» و «هزاران خورشید تابان» اثر تونی موریسون و خالد حسینی است که در برابر گستره گفتمان روایی پسااستعماری به تصویر کشیده شده است. پرسش اصلی تحقیق این است که نمودهای پایداری در این دو رمان پسااستعماری چه است و نویسندگان این دو رمان چگونه پایداری مادرانه را پردازش کرده‌اند. هدف این جستار بررسی قدرت مقاومت به‌عنوان یک سازوکار فرهنگی سازنده، نقش محوری سته و مریم در حک کردن هویت‌های خودمختار که زیر سایه ظلم ناشی از نظام مردسالاری و گفتمان نواستعماری آمریکا قرار دارند، بررسی می‌شود. با پیوند مفهومی تأثیر مادر در ایجاد پایداری منسجم، شخصیت سته و مریم را می‌توان به‌عنوان یک معمار تعیین‌کننده در یک‌صدایی روایت‌های مخالف و ضد هژمونیک استعمار نو که برای زایش هویت فردی و نسلی حیاتی است، برجسته کنیم. این پژوهش به روش تحلیل محتوا به‌صورت کتابخانه‌ای صورت گرفته است و با الهام از نظریه‌های گایاتری اسپیواک و مفهوم مقاومت از

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۰۹-۰۹-۱۴ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲-۰۲-۱۴ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲-۰۲-۱۹

نشریه ادبیات پایداری، دوره ۱۵، شماره ۲۹، پاییز و زمستان ۱۴۰۲، صص ۱۳۵-

DOI:

۱۰.۲۲۱۰۳/jrl.۲۰۲۴.۲۲۶۲۳.۲۹۲۴

۱۶۴

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

حق مؤلف © نویسندگان

۲. استادیار بخش زبانهای خارجی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران.

(نویسنده مسئول)، رایانامه: r.roozbeh@uk.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد بخش زبانهای خارجی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان،

کرمان. رایانامه: Ali.ghasemi@ens.uk.ac.ir

۳. مربی بخش زبانهای خارجی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان.

رایانامه: farshid_nhomayounfar@uk.ac.ir

دیدگاه او و بر مبنای ادبیات تطبیقی مکتب امریکایی به ارزیابی تجربیات قهرمانان این دو رمان سته و مریم در مواجهه با ظلم مضاعف استعمار نو و نقش مادر در ایجاد بنیاد هویت برای فرزند دل‌بند و عزیزه می‌پردازد. همان‌طور که از نام فرزندان پیداست، در هر دو رمان هر دو عزیزه و دل‌بند هستند و این انتخاب تعمدی بوده است و حاکی از آن است که در برابر استعمار باید از فرزندان دل‌بند خود دفاع کنیم. عنصر مقاومت در این مقاله از طریق یک تحلیل مقایسه‌ای دقیق، بر قدرت دگرگون‌کننده شخصیت‌های سته و مریم و ریشه‌یابی آگاهی جمعی نسبت به مقاومت تأکید می‌کند و به یک الگوی نوظهور از شکل‌گیری هویت اشاره می‌کند و در پایان به این نتیجه می‌رسد که همانند مریم، سته نیز تحت تأثیر عشقی پایداری، ساختارهای اجتماعی برخاسته از سیاست‌های نوین استعمار نو را بازخواست می‌کند و جوهر آزادی، زندگی و هویت را مورد پرسش قرار می‌دهد؛ درحالی که اقدام فداکارانه مریم به دنبال محافظت از آینده‌ای نوین است، سته با کشتن دل‌بند قصد دارد آینده‌ای تاریک را از صحنه زندگی دل‌بند حذف کند؛ آینده‌ای از ذلت و خواری زیر چکمه‌های استعمار. حرکت سته به مفهوم واقعی کلمه همان هیئات منّا الذّله است. این اقدام سته اوج عزت‌نفس و مقاومت وی در برابر استعمار است.

واژه‌های کلیدی: پایداری مادرانه، اسپواک، هزاران خورشید تابان، دل‌بند

۱. مقدمه

۱-۱. شرح و بیان مسئله

مقاومت در حوزه مطالعات پسااستعماری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، و فضای گفتمانی برای تولید یک ساختار فرهنگی منسجم به‌منظور خود هویت‌یابی و دستیابی به استقلال فردی و فرهنگی در برابر هرگونه فرهنگ غالب را فراهم می‌کند. به‌عنوان یک مدل مقابله‌جو، (oppositional model) این مفهوم از مقاومت در ترویج آزادی و پیش‌بردن هویت‌هایی که در طول تاریخ تحت واپایش رژیم‌های استعماری سرکوب شده‌اند، کمک کرده است (Bhandari, ۲۰۲۲:۹۵). در گفتمان جاری، احیای مطالعات مربوط به مقاومت در درجه اول با پیشی نوآورانه، متأثر از روش‌شناسی پسااستعماری و فمینیست مبتنی بر فضای استعمار نو است. این مطالعه فصل مشترکی میان نظریات

پسااستعماری و مفاهیم مقاومت و هویت را در رمان‌های دل‌بند اثر تونی موریسون و **هزاران خورشید تابان** نوشته خالد حسینی، بررسی می‌کند. با الهام از نظریات گایاتری اسپیواک و مفهوم مقاومت از دید او، این مطالعه با رویکردی متفاوت تجربیات قهرمانان این دو رمان: سته و مریم را در مواجهه با سرکوب دوگانه استعمار نو و نقش مادر در خلق هویت مبتنی بر مقاومت را ارزیابی می‌نماید. میلز استدلال می‌کند که در حوزه مطالعات پایداری، نباید صرفاً مفاهیم گذشته را تکرار کرد؛ بلکه باید به تدریج به سمت ادغام دیدگاه‌های نوینی حرکت کنیم که از دستاوردهای پسااستخارگرایی نشأت گرفته‌اند (Mills, ۲۰۱۲:۱۰). تصویر پایداری مادر در این دو رمان، فراتر از مرزهای تعیین شده سنتی‌اش گسترش یافته و به عنصری مقتدر که در کلیت خود با پویایی‌های اجتماعی عمیق ادغام شده، تبدیل می‌شود. مقاومت مادرانه، از بند شناخته‌شده نقش‌های بیولوژیکی و تربیتی‌های یافته و در قامت ابزاری کلیدی برای فهم مبارزه، استقلال و تشکیل هویت در برابر گفتمان استعمار نو و روایت‌های دردناک متجلی می‌گردد؛ بنابراین، مفهوم پایداری مادرانه به معنای عمیق و وجودشناختی خودبازیابی می‌شود، و خود را به‌عنوان عامل پایداری در مقابل هر گونه روایت سرکوبگر نشان می‌دهد. موریسون در **رمان دل‌بند** استادانه مفاهیم ابهام‌آمیز داستان را کنار می‌زند تا قربانی‌های پایداری مادرانه را زیر سلطه اسارت و سرکوب گفتمان تبعیض‌نژادی روشن کند، جایی که حسینی در **هزاران خورشید تابان** از مادر به‌مثابه نیرویی پیش‌برنده و محرکی برای تحولی بنیادی تجلیل می‌کند. هر دو نویسنده در تقابل با از بین رفتن مفهوم خود-هویت‌یابی (Self-Identification) ایستاده‌اند و بر روی پرده‌ای رنگین‌انواعی از ریزه‌کاری‌های روایت فرهنگی، از اسطوره‌های باستانی تا نغمه‌های محلی را پیوند می‌زنند، تا به این واسطه، دنیایی از هویت‌های خودساخته و منسجم را پرورش دهند. هدف از پژوهش حاضر، انجام یک مطالعه تطبیقی پیرامون نمایش مقاومت مادرانه در رمان **دل‌بند** و **هزاران خورشید تابان** است. این تحلیل با بررسی نقش مادر در بازپس‌گیری هویت مستقل و تأثیر آن در شکل‌گیری عاملیت و هویت مستقل فرزند و همچنین نسل‌های آینده، اهمیت نقش مادر در

ایجاد گفتمان مقاومت را شرح می‌دهد. رمان **دلبنده** اثر تونی موریسون تصویری شفاف از میراث دلخراش برده‌داری سیاه‌پوستان در امریکا ارائه می‌دهد. این رمان حول تجربیات تلخ قهرمان داستان به نام سته می‌چرخد. زنی که قبل از جنگ داخلی آمریکا در ایالت کنتاکی و بعد از آن زندگی خود را در اوهایو به‌عنوان یک فراری تحمل می‌کند. این روایت تأثیر مخرب برده‌داری بر هویت را به تصویر می‌کشد، درحالی که سته تصمیم می‌گیرد دخترش را قربانی کند تا از چنگال بردگی رها شود، در موازات با این اثر ادبی، **هنزار خورشید تابان** که در افغانستان بین دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۲۰۰۰ اتفاق می‌افتد، به زندگی قهرمانان داستان: مریم و لیلا می‌پردازد. این رمان کنش‌های در حال تکامل زنان را در چشم‌انداز تغییرات سیاسی - اجتماعی کابل به تصویر می‌کشد. این رمان به طور انتقادی به مشکلات پیش‌روی زنان افغان می‌پردازد که بین سیاست استعمار نو و فرهنگ مردسالارانه در نوسان است. با این حال، بررسی دقیق پایداری این شخصیت‌ها در برابر ظلم حاصل از نظام مردسالاری و پیچیدگی تلاش آن‌ها برای برابری، شکاف بالقوه‌ای را در روایت آشکار می‌کند.

۱-۲_ پیشینه پژوهش

مقالات چندی در مورد رمان‌های مورد بحث ما در این جستار نوشته شده است از جمله می‌توان به تحلیل محمدرضا نوراللهی و شیدا احمدزاده از رمان **دلبنده** از دید فمینیسم سیاه‌پوستان آمریکا اشاره کرد. نوراللهی و احمدزاده معتقدند برای بازنمایی جنبش زنان سیاه‌پوست باید از «فمینیسم آفریقایی - آمریکایی» استفاده شود و صرفاً همین کار را در مقاله مورد نظر انجام داده‌اند. اما چیزی که در رمان **دلبنده** مورد توجه محققان فوق قرار نگرفته است جریان مقاومت مادرانه است که در برابر استعمار قد علم کرده است و اساساً باید این رمان را در حیطه ادبیات پایداری بررسی کرد تا در حوزه فمینیسم. پروین قاسمی با مطالعه رمان **دلبنده**، به توصیف مادر بودن می‌پردازد و رابطه مادر بودن را با حس هویت زنانه بررسی می‌کند و معتقد است رمان **دلبنده** به تمرکز بر انتخاب‌های رادیکال و زیرسؤال بردن دیدگاه‌های تثبیت شده زنانگی سیاه‌پوست می‌پردازد. درحالی که تحلیل

قاسمی نافرمانی فردی مادر را برجسته می‌کند، پتانسیل جمعی مادری را در شکل‌دهی هویت بین‌نسلی و انعطاف‌پذیر نادیده می‌گیرد. آماندا پاتنام (Putnam)، مفهوم مقاومت خشونت‌آمیز را در روایت‌های تونی موریسون بررسی می‌کند، و بر دوگانگی نقش مادران به‌عنوان عناصر حیات‌بخش و هویت‌ساز تأکید می‌کند. پاتنام با تمرکز بر موارد افراطی پایداری مانند کودک‌کشی، کارآمدی چنین خشونت‌هایی را در بازتعریف هویت سیاه‌پوست، به‌ویژه در مورد شخصیت‌های مادر مانند سته در رمان *دل‌بند* که کودک‌کشی را اقدامی برای محافظت و سرپیچی در برابر بردگی می‌داند، نقد می‌کند. انسیه شعبانی راد و الهام سیفی از دیدگاه فمینیست پسااستعماری (Postcolonial feminism) به بررسی تنگنای هویتی مریم و لیلا در رمان *هزاران خورشید تابان*، در برابر گفتمان مردسالار (Patriarchal) پرداختند. مطالعه آنها استقلال زن غربی را با محدودیت‌هایی که زنان در فرهنگ‌های اقلیت با آن مواجه هستند، در تضاد قرار می‌دهد و به این نتیجه می‌رسد که سرپیچی قهرمانان داستان به‌عنوان شاهی برای عاملیت زنان فرودست در برابر انقیاد و سرکوب است. تحلیل ربه کا آ. استور (Stuhr) از هزار خورشید تابان، روایت مریم و لیلا را خلاصه می‌کند. او رشد فردی آنها را بازتابی از تجدید هویت فرهنگی کابل و افغانستان می‌داند. استور با تأکید بر اقدام فداکارانه مریم برای رهاسازی و نجات لیلا، هر دو شخصیت را به‌عنوان نمادهای پایداری در تولد دوباره فرهنگ ملی قرار می‌دهد. جویا و همکاران (Joyia et al) با به‌تصویر کشیدن تابعیت زنان افغان در آثار خالد حسینی از نقطه‌نظر گرامشی و اسپیواک، و معرفی زنان افغان به‌عنوان اقشار فرودست، نشان می‌دهد که هزار خورشید تابان روایتی برای رهایی از تبعیض جنسیتی و پایداری برای هویت ملی است. با این حال، پژوهش عمدتاً حضور مقاومت را بدون بررسی راهبردهای روایی حسینی برای بازنمایی هویت فردی تفسیر کرده است. نتایج برگرفته شده از این مقالات نشان می‌دهد که چگونه مادر در باز خلق هویت مستقل فردی و فرهنگی در بستر بازنمایی تاریخی شفاف از خلق سوژه فرودست کمک می‌کند. همان‌طور که بررسی پیشینه تحقیقات نشان می‌دهد تا کنون پژوهشی تطبیقی تا نقش پایداری مادرانه را در این دو رمان

نشان دهد، صورت نگرفته است و این مقاله این خلأ را پر می‌کند تا نشان دهد مقاومت مادرانه در برابر نظام‌های استعمارگر و سرکوبگر مرزوبوم نمی‌شناسد و مادرهای آزاده در سراسر جهان وجود دارند که اهمیت انتخاب موضوع برای بررسی در مقاله حاضر را برجسته می‌سازد.

۱-۳- مبانی پژوهش

در این بخش به تحلیل مفهوم مقاومت از دیدگاه گایاتری اسپیواک می‌پردازیم گایاتری اسپیواک مقاومت را به‌عنوان یک ذات‌گرایی راهبردی (Strategic Essentialism) برای ایستادگی در برابر ساختارهای قدرت توسط افراد یا گروه‌های فرودست (Subaltern) تعریف می‌کند. او قدرت را بستری پویا می‌داند که به‌واسطه عنصر مقاومت، هم در موقعیت‌های هژمونیک و هم فرودست، دائماً تحت بازاندیشی و تغییر است. اسپیواک معتقد است که مقاومت می‌تواند از طریق فعالیت‌های گوناگون از جمله فرهنگی و زبانی نمایان شود تا نه فقط در تقابل آشکار با نظم موجود بلکه پایداری باید بستری را برای زیرسؤال بردن نابرابری‌ها فراهم کند و در نهایت به برقراری نظام‌های جدید اجتماعی و فرهنگی مبتنی بر فرهنگ احترام و درک متقابل کمک کند. تحلیل اسپیواک نشان می‌دهد که چگونه راهبردهای استعمار نو، روایت‌های مختلفی را شکل می‌دهند که هر کدام اهمیت خاص خود را دارند. از دید اسپیواک «استعمار نو استعمار آواره است؛ زیرا شما به نوع دیگری از سیاست نیاز دارید وقتی نظام امپریالیسم ناحیه‌ای است» او ادامه می‌دهد که «استعمار نو مانند تشعشعات رادیواکتیو است. شما آن را کمتر احساس می‌کنید؛ مانند اینکه احساس نمی‌کنید و فرض می‌گیرید که مستقل هستید» (Spivak, ۱۹۹۱:۲۲۱) یک انتقاد قابل توجه از اسپیواک نشان می‌دهد که جهان‌وطن‌گرایان مقاومت را نادیده می‌گیرند و به شکل بالقوه‌ای به عدم تعادل قدرت موجود کمک می‌کنند. پوگ، در نمونه‌ای از آنچه می‌توان در جهان‌وطن‌گرایی (Cosmopolitanism) «مقاومت اسپیواکی» نامید، به ناتوانی خود در انتشار صدای محرومان در سطح جهانی

اعتراف کرد (Pogge, ۲۰۱۰:۲۹۰). این گونه موضعی با ادعای اسپواک که نهادهای تحت فرمانبرداری از قبیل فرودستان در مرکز روایت های مسلط، بی صدا می مانند، هم راستا می شود. آثار اسپواک جهان وطنی را با مسئله بازنمایی اصیل (Authentic representation) فرودستان سرتاسر جهان پیوند می زند و ملاحظات اخلاقی را در به تصویر کشیدن گروه های به حاشیه رانده شده برجسته می کند. گسترش این مضامین کمک می کند تا شبکه بندی روابط عمومی را به عنوان یک ارتباط مقاومتی (Resistive communication) از پایین به بالا در نظر بگیریم. در این راستا مفهوم مقاومت نه به عنوان یک تصمیم فردی برای بازپس گیری هویت مفقود بلکه به عنوان ایجاد فضایی نامتقارن با گفتمان غالب شناخته می شود.

گایاتری اسپواک بادقت بسیار توانایی الگوهای فکری غربی را در درک صحیح تجربیات و پایداری های سیاسی افراد در جوامع ستم دیده به خصوص جهان سوم به چالش کشیده است. وی با نگاهی تیزبینانه بر این عقیده است که زندگی روزمره و تجربیات زنان این مناطق آن قدر پیچیده و دور از شیوه نامه مرسوم در ادبیات غربی است که نمی توان آن ها را به طور کامل و صادقانه بازگو کرد (مورتون، ۱۳۹۲: ۱۰). به این ترتیب، اسپواک اصرار بر نوعی از گوش دادن مستقیم و بی واسطه دارد، جایی که نظریه پردازان به جای آنکه نظام های معنایی غربی را تحمیل کنند، باید از واقعیت ها و تجارب اولیه محلی به عنوان پایه ای برای فهم و تحلیل استفاده کنند تا از این راه تصویری شفاف تر و حقیقی تر از زندگی زنان اقشار فرودست ارائه دهند. اسپواک توضیح می دهد که «مشکل این است که مسیر خلق سوژه به گونه ای ردیابی نشده است که هدفی فریبنده را به نماینده روشن فکر ارائه دهد. چگونه می توانیم آگاهی مردم را لمس کنیم، حتی وقتی سیاست فکری آنها را بررسی می کنیم؟ فرودست با چه ندایی از خود آگاهی می تواند صحبت کند؟» (Spivak, ۱۹۹۸: ۲۷). همچنین بارت مور گیلبرت در شرحی که بر آثار اسپواک نوشته است استدلال می کند که نمونه های برجسته ای در جهان است که در آن مقاومت زنان فرودست تحت استعمار گفتمان غالب به ثبت رسیده باشد (مور گیلبرت، ۲۰۰۶: ۴۲۶).

اسپیواک مقاومت را ابزاری برای بازپس‌گیری قدرت و باز خلق روایت‌های اصیل برای افراد به حاشیه رانده شده یا فرودست می‌دانست. این مفهوم صرفاً به معنای مخالفت با نیروهای مسلط نیست، بلکه به معنای دوباره شکل‌گیری فعالانه گفتمان به‌منظور بازتاب تجربیات واقعی آنهاست. این تعریف از مقاومت که پیچیدگی‌های زیادی دارد، به دگرگون‌سازی و بازتعریف روایت‌ها می‌پردازد به نحوی که با آغوش بازتری روایت فرودستان را پذیرا شده تا تصویری دقیق و متنوع از واقعیت‌های اقشار فرودست به نمایش بگذارد. لازاروس معتقد است که بررسی سرسختانه اسپیواک از شکاف عمیق در بازنمایی هویت فرودست ممکن است به طور ناخواسته‌ای جنبه‌های عینی مقاومت را تحت‌الشعاع قرار دهد و خلأ میان چارچوب‌های مفهومی مقاومت و کارکردهای آن را در دنیای امروز پر کند (Lazarus, ۲۰۰۲: ۵۵). اسپیواک با معرفی ادبیات به‌عنوان پناهگاهی برای بازآفرینی زنان فرودست، بر ظرفیت‌های نهفته و برهم‌زننده در میان اقشار سرکوب شده تأکید می‌کند. محور اصلی صحبت اسپیواک در آیا فرودست می‌تواند سخن بگوید (Can the Subaltern Speak?) این است که برای به گوش رساندن صدای مقاومت باید روایتی منسجم ایجاد شود تا اعتبار و ارزش روایت فرهنگی فرودست به شکل هویت یافته‌ای نهادینه شود. او برای بیان مسئله محرومیت زنان در تاریخ ضد استعماری و مشارکت اجتماعی و سیاسی آنها به این موضوع می‌پردازد که «مسئله مشارکت زنان در شورش، یا نقش‌های اصلی در اختلافات جنسی نه تنها رنج‌آور نیست؛ بلکه شواهدی برای هر دو اینها موجود است، و هر دو آن به‌عنوان موضوع تاریخ‌نگاری مستعمره‌ای و هم به‌عنوان مبحث شورش علیه استعمار نو، مورد استفاده قرار می‌گیرند» (الحیب لویی و رضا الوندی، ۱۳۹۷: ۱۲). یکی از مضامین اصلی که اسپیواک برای تبیین مفهوم مقاومت به کار می‌برد؛ خاستگاه عشق است که به‌مثابه یک فرایند تعاملی قادر به کنارزدن موانع روایت‌سازی فرودست برای به‌دست آوردن هویتی مستقل و مقتدرسازی وحدت جمعی است. اسپیواک معتقد است که عنصر عشق یک ظرفیت دگرگون‌کننده در جهت مقاومت نشان می‌دهد که فراتر از کنش فداکاری است. این مفهوم گسترده‌تر از مقاومت به‌عنوان

عشق، روایت متحدکننده‌ای را طرح‌ریزی می‌کند که قادر به زیرسؤال بردن هژمونی ساختارهای ایدئولوژیک است، و از رویکردی جامع‌تر برای از بین بردن نظام‌های سرکوبگر دفاع می‌کند (Jefferess, ۲۰۰۸: ۱۸۲). بنابراین، روایت اقشار فرودست در دیالکتیک زندگی و مرگ ریشه دوانده است، عرصه‌ای که در آن وجود و عدم، به گونه‌ای جدانشدنی با طراحی نظام‌های معنایی منسجم به‌عنوان محرک‌های متحول‌کننده در هم ادغام شده‌اند. مرگ، همچون نهادی مطلق و انتزاعی، نه فقط هویت فرد را رو به فراموشی نمی‌برد، بلکه دریچه‌ای به روی تأملی آرمان‌گرایانه درباره جایگاه اقشار فرودست در مقابله با ساختارهای ثابت قدرت می‌گشاید. در این تبادل وجودشناسی، مرگ نه تنها به‌مثابه خاتمه‌ای غیرمتخلخل، بلکه خود را به‌عنوان نمادی قدرتمند از مقاومت و موقعیتی کلیدی برای بازاندیشی هژمونی‌های اصیل، نشان می‌دهد.

۲. بحث و بررسی

۲-۲- نقش مادری در پرورش مقاومت و شکل‌دهی هویت در رمان «دلبند»

«دلبند» اثر به‌یادماندنی تونی موریسون، روایتی بغرنج از تاریکی‌های تاریخ برده‌داری آمریکا، رشته‌های داستان‌های شب‌وار و واقعیاتی دردناک را به هم می‌آمیزد. این رمان با الهام از روایت واقعی مارگارت گارنر و زندگی پرآشوب او که به تصمیمی ناگزیر و فاجعه‌بار انجامید، بستری فراهم می‌کند که موریسون داستان سته را بر روی آن پیاده کند. زنی که همانند گارنر سفری از عشق و خشونت شهودی را به نمایش می‌گذارد که با کشتن فرزند خویش، برای محافظت از او در برابر زنجیرهای برده‌داری اوج پایداری یک مادر را نشان می‌دهد. رمان پیرامون وجود رنج‌آور سته در خانه شماره ۱۲۴ بلو استون رود می‌چرخد؛ جایی که او نه تنها توسط روح دختر کشته‌شده‌اش که «دلبند» نام دارد، احاطه شده است، بلکه تحت فشار روانی حافظه و گذشته‌ای است که با پافشاری یک موجود خیالی زنده تثبیت می‌شود:

فقط کسانی که او را می‌شناختند «خوب می‌شناختند می‌توانستند مدعی جای خالی‌اش باشند. فقط گویا کسانی که در سرپناه مهربان» زندگی کرده بودند می‌توانستند این جای خالی را به یاد بیاورند درباره‌اش

پچ‌پچ کنند و نگاه‌های حاکی از یاد‌های مشترک با یکدیگر ردوبدل کنند بار دیگر آرزوی روح شیرخواره را کرد. خشم روح که حالا هیجان‌زده‌اش می‌کرد پیش‌تر او را ذله می‌کرد. عاصی‌اش می‌کرد ما این جایه روح داریم (موریسون، ۱۵: ۲۰۰۴).

درحالی‌که موریسون با خواننده اثر روبرو می‌شود، واقعیت‌های تاریخ برده‌داری آمریکا و عواقب آن را با استفاده از روایت غیرخطی و نثر شاعرانه به هم می‌پوندد تا داستانی آمیخته با ماوراءالطبیعه را رقم بزند. قدرت رمان در بررسی بی‌امان نبرد درونی سته نهفته است؛ زیرا او با روح دخترش، تجسم وجدان، اشتیاق و درد تاریخی که به اندازه وجود فردی، جمعی است دست‌وپنجه نرم می‌کند:

او درحالی‌که روی آرامش روح خود حساب می‌کرد، کسی دیگری را فراموش کرده بود: روح دخترکش را. چه کسی فکرش را می‌کرد که شیرخواره کوچک بتواند چنین خشمی داشته باشد؟ تنها او سال‌ها ناگزیر به زندگی در خانه‌ای بود که در اثر خشم کودک سربریده‌ای فلج شده بود (موریسون، ۲۰۰۴: ۵).

با کاوش در روان سته، موریسون به تأثیرات گسترده برده‌داری بر نسل‌های مختلف تأکید، و چگونگی ادامه حضور شبی از گذشته که بی‌امان در زمان حال سایه می‌اندازد را به نمایش می‌گذارد. این سرود ناله‌آمیز داستان تلاش‌های سته برای بازیابی شخصیت چندپاره‌اش در میان جامعه‌ای از برده‌های سابق که به دنبال رستگاری مشابه‌اند، مرثیه‌ای از آوازهای بی‌شماری است که توسط بی‌رحمی‌های تاریخ برده‌داری خاموش شدند.

تونی موریسون در رمان **دل‌بند** مفهوم مادر را فراتر از دیدگاه‌های سنتی برده است و آن را به عنوان نیرویی درهم‌تنیده با ساختارها و تنش‌های اجتماعی به تصویر می‌کشد. مفهوم مادر، فراتر از زیست‌شناسی و وظیفه پرورش، به عنوان بن‌مایه اصلی برای درک مقاومت و خود هویت‌یابی در مقابل میراث آسیب‌زای پسااستعماری ظاهر می‌شود. این بخش با استفاده از چارچوب نظری اسپواک نشان می‌دهد که چگونه غرایز و کنش‌های مادرانه می‌توانند با نظام‌های سرکوبگر مقابله کنند. در بستر تاریخی پرفراز و نشیب که به طرز ساده‌لوحانه‌ای ماهیت مفهوم مادر را با برچسب‌های سطحی مانند «پرورش‌دهنده» به چالش می‌کشد و تحقیر می‌کرد، «دل‌بند» تونی موریسون تصویری عمیق از عشق مادری را ارائه می‌دهد. موریسون به طرز مبتکرانه‌ای گروتسک (grotesque) را با نشانه‌های داستانی در

هم می‌آمیزد و اقدام سته را برای فداکردن جان دخترش به تجلی نمادین «عشق مادری» تبدیل می‌کند (Grewal, ۲۰۰۸, ۶۴). موریسون به‌دور از هر گونه محکومیت صریح، این عمل را به‌عنوان نمادی آشکار از پایداری در برابر یک نظام برده‌داری ترسیم می‌کند. روایت موریسون صرفاً درباره یک مقاومت دردناک نیست؛ بلکه کیفرخواستی برای نظام سرکوبگر استعمار سیاه‌پوستان آفریقایی آمریکایی است. از نظر سته، بازگشت به غل و زنجیر بندگی مضحک است، و او را به این باور جان‌سوز سوق می‌دهد که هر وجودی، صرف‌نظر از این که چقدر تیره‌وتار باشد، از عذاب زندگی نفرین شده در اسارت فراتر می‌رود (موریسون، ۲۰۰۴: ۲۱۲). کریستوفر پترسون انتخاب غم‌انگیز سته برای پایان دادن به زندگی دخترش را راهی برای بازپس‌گیری هویت خود به‌عنوان یک مادر و جلوگیری از گفتمان مالکیت ارباب - برده نشان می‌دهد (Peterson, ۱۹۹۶: ۵۵۴). تصمیم مهم سته با تمام پیچیدگی‌هایش مستلزم درک جامعی از سوی خوانندگان اثر است. تنها زمانی فرد می‌تواند معنی اقدام سته را درک کند که در اعماق انتخاب‌های محدود محیط ظالمانه و پویایی ساختارهای قدرتمند نژادپرستی غوطه‌ور شود. تصمیم سته برای رهاسازی اسارت دخترش، نشان‌دهنده مقاومتی عمیق در برابر ساختارهای ایدئولوژیک قدرت و مالکیت دارد، نوعی مقاومت که اسپواک آن را به‌عنوان «ذات‌گرایی راهبردی» طبقه‌بندی می‌کند. در این الگوی رفتاری - اجتماعی، سته از طبقه‌بندی نظام‌مند تحمیل شده که او را صرفاً به‌عنوان برده می‌شناسد، فراتر می‌رود و هویت خود را باز پس می‌گیرد و قاطعانه از اختیار خود برای پاسداری آزادی ذاتی خود و دخترش استفاده می‌کند. برخلاف رنج آشکار از دست دادن دخترش، سته هنگام حکاک کلمه «دلبنده» بر روی سنگ قبر، عزم جدی خود را برای ادای نقش مادری در برابر خفقان فضای استعماری نشان می‌دهد. تغییر «دلبنده عزیزم» به «دلبنده» به علت فقر مالی و خواسته ظالمانه حکاک نشان می‌دهد که چگونه افرادی مانند سته هویت، حقوق ذاتی و صدای خود را زیر سلطه نظام‌های سرکوبگر از دست می‌دهند:

سنگ تراش گفت: ده دقیقه، تو ده دقیقه باهام باش من اونو برات مجانی درست می‌کنم. ده دقیقه برای پنج حرف. با ده دقیقه دیگر آیا می‌توانست واژه «عزیز» را هم بخرد؟ فکرش را نکرده بود که با او در میان بگذارد و فکر این ده دقیقه دیگر که امکانش بود هنوز آزارش می‌داد و نیز این فکر که با بیست دقیقه یا نیم ساعت می‌توانست همه‌اش را به دست بیاورد؛ تک‌تک کلماتی را که از زبان کشیش مراسم به خاک سپاری شنیده بود و مطمئناً تمام گفتنی‌ها می‌شد روی سنگ قبر بچه‌اش حک کرد عزیز دل‌بند؛ اما چیزی که به دست آورد و مناسب هم بود همان کلمه اصلی بود (موریسون، ۲۰۰۴: ۵).

در تاروپود روایت‌های مادرانه تونی موریسون، پویایی رابطه بین سته و دنور به‌عنوان روایتی ساختاریافته از ابعاد چندوجهی نقش مادری ظاهر می‌شود. این رابطه چندوجهی و درهم‌تنیده به ایجاد تعامل میان هویت، ذات‌گرایی و مقاومت کمک می‌کند. «مادرش رازهایی داشت. چیزهایی که او نمی‌گفت. چیزهایی که در نیمه‌راه گفته بود، دنور هم آنها را داشت» (همان، ۲۰۰۴: ۴۵). این انتقال بنیادی میراث مقاومت که در رازهای مشترک و درعین حال فردی مادر و دختر گنجانده شده است، منعکس‌کننده مفهوم اسپوواکی «ذات‌گرایی راهبردی» است. بیان عشق مادری با گفتن «دستان را و قلب تپنده‌ات را دوست دارم»، یک تمایل مادرانه است که فراتر از قلمرو ارزش‌گفتمان مقاومت کشیده می‌شود (همان، ۲۰۰۴: ۱۰۴). با نگاهی به چارچوب نظری اسپوواک، چنین فراخوانی از «عشق» را می‌توان به‌عنوان سازوکاری از مقاومت تعریف کرد که هم در بحث گفتمانی و هم پیرامون جهان واقع قرار می‌گیرد. با ترغیب به عشق به اعضای بدن، این موجود محسوس، نه فقط یک دگردیسی ایدئال درونی، بلکه یک پیکربندی مجدد و عملی از نحوه تعریف بدن فرد در فضاهایی را که از لحاظ تاریخی تحت ظلم و ستم قرار گرفته‌اند، تحریک می‌کند. موریسون همسو با تعریف اسپوواک از عشق، شکاف میان عناصر سرکوب و نظام‌های پیچیده ستمگر را از بین می‌برد. با تفسیر روایت داستانی موریسون در مورد عشق مادرانه که به‌عنوان محور اصلی مقاومت به‌کاررفته است، این نکته روشن می‌شود که عمل عشق‌ورزیدن مادرانه خود به ابزاری قدرتمند و چندبعدی برای مقابله با نظام‌های ریشه‌دار انقیاد تبدیل می‌شود.

هنگامی که سته می گوید: «دلبنده، او، دخترم. او مال من است» (همان، ۲۰۰۴:۲۳۶). او جسورانه حق و اختیار خود را بیان می کند، تا در ماندگی نهادینه در ذهنیت برده داری را کنار بزند. اعتقاد او به اینکه باید برای محافظت از هویت دلبنده سریع عمل کند، نشان از آگاهی او از خطرات پیش رو دارد که به اقدامات افراطی ای که افراد ممکن است در هنگام سرکوب شدید بردارند، اشاره می کند. استفاده مکرر از واژه «سریع» نشان می دهد که این تهدید چقدر جدی است و اهمیت انتخاب های افراطی که باید به سرعت انجام شود را مشخص می کند. «چون تو مال من هستی، ضروری است که تو را با این شگفتی ها آشنا کنم و خرد مادرانه ای که از من انتظار می رود را به تو منتقل کنم» (همان، ۲۰۰۴:۲۳۷)

دست های تان را دوست داشته باشد. دوستشان بدارید. آنها را بالا ببرید و ببوسید. دست هایی دیگران را لمس کنید. آنها را به یکدیگر بفشارید با دست صورتتان را نوازش دهید؛ آخر آنها این یکی را اصلاً دوست ندارند. این شما هستید که باید آن را دوست بدارید. شما و نه آنها اصلاً با دهان شما میانه خوبی ندارند. آنجا در آن طرف دلشان می خواهد که باز هم آن را خردوخمیر کنند و حرفی که از دهان شما بیرون می آید برایشان مهم نیست (همان، ۲۰۰۴:۱۰۴).

بنابراین، پیوند زبانی سته با دلبنده تنها به مالکیت ذاتی او بر نمی گردد، بلکه به عنوان عنصر جبران کننده محبت مادری نیز تعریف می شود، چیزی که او به همان اندازه به دیگر فرزنداناش تعمیم نداده است. برای سته، بازگشت به زنجیرهای بردگی غیر مقبول است و او را به باور غم انگیزی می رساند که هر گونه وجود، از شکنجه زندگی ملعون در بندگی فراتر می رود.

عرض یک سال فقط در کنتاکی چهار مدرسه رنگین پوستان تماماً سوخته بود مردان بالغی که مثل بچه ها شلاق خورده بودند؛ کودکانی که مثل بزرگسالان زیر تازیانه افتاده بودند زنان سیاه پوستی که از سوی نظامیان مورد تجاوز قرار گرفته بودند، اموال به غارت رفته و گردن های شکسته از دین آزاد بوی پوست را احساس می کرد پوست و خون داغ را پوست یک چیز بود ولی خون یک انسان که توی آتش مراسم لینچ می پخت به کلی چیز دیگری بود. بوی لش متعفن بود (همان، ۲۰۰۴:۲۱۲).

خون و پوست در این قسمت نگاهی دگرسان از وجودشناسی را به خواننده اثر می دهد. نگاهی که فارغ از هر گونه وابستگی نژادی و موضع گیری تاریخی به آدمی نه تنها به عنوان

یک وجود استعاری از پایداری مقابل هر گونه نژادپرستی بسا که به‌عنوان کالبدی از پوست و خون که حس تملک را در بیان سته کامل‌تر آشکار می‌کند. سته در رابطه‌اش با دلبنده، اعمال خود را بالاتر از مالکیت صرف می‌داند. آنها نمایانگر اقدامی عمیق از مقاومت در برابر نیروهای سرکوبگری هستند که زمانی هر گونه نقش مادرانه‌ای را از او دریغ می‌کردند. در رمان «دلبنده»، کنشگری سته شکل منحصربه‌فردی از عشق مادرانه را به تصویر می‌کشد؛ جایی که او با انتخابی تلخ برای پایان‌دادن به زندگی دخترش روبرو می‌شود تا او را از آینده‌ای با بردگی از پیش تعیین‌شده نجات دهد. رفتارهای تقلیدی دلبنده از سته در چارچوب داستانی موریسون، به‌عنوان نمایشی زننده از هویتی شکل‌گرفته در کوره مقاومت، عمل می‌کند. این اقدامات تقلیدی، به جای اینکه فقط نقش سایه‌هایی را بازی کنند، به نظر می‌رسد که صدا و تلاش‌های بی‌وقفه مقاومت را در برابر ساختارهای ستم‌آمیزی که از نظر تاریخی به دنبال سکوت صدای فرودست بوده‌اند، تکرار و تقویت می‌کنند.

دلبنده درحالی که لباس‌های سته را پوشیده بود با کف دست خودش را ناز می‌کرد. او از سته تقلید می‌کرد و ادای او را در می‌آورد. با حالتی شبیه او حرف می‌زد مثل او می‌خندید و حرکاتی مانند او می‌کرد؛ حتی رفتار حالت تکان‌دادن دست‌ها نفس کشیدن با بینی و زاویه‌ای که سرش با بدنش داشت همه تقلیدی از سته بود (همان، ۲۰۰۴: ۲۸۳).

بنابراین، موریسون از نوشته‌هایش برای روشن کردن چیزی که می‌توان آن را مقاومت اسپیواکی نامید، استفاده می‌کند و هدفش بازپس‌گیری و تأیید هویت اغلب زنان سیاه‌پوست است. برخلاف دیگر شخصیت‌های مادرانه در آثار موریسون، مانند بی‌بی ساگز که به نظر می‌رسد از وظیفه مرسوم محبت مادرانه فاصله گرفته‌اند، سته کاملاً آن را پذیرفته است. تجربه او از مادر شدن تضادی از شادی باورنکردنی و غم عمیق را نشان می‌دهد. سته برای رهایی فرزندانش از بردگی اقدامات افراطی انجام می‌دهد و در مواردی جزئی با آزادی آنها شریک می‌شود. در این گفتمان تثبیت‌شده، کودک‌کشی یا به‌عنوان یک انحراف نابهنجار از ساختارهای اجتماعی استاندارد به حاشیه رانده می‌شود، یا به شکل متناقضی، به‌عنوان یک عمل اشباع‌شده از عشق ناب تلقی می‌شود و آن را کاملاً قابل‌درک

می‌کند (Peterson, ۱۹۹۶:۵۵۱). بازنمایی (Representation) زنان به‌عنوان نهادهای قدرتمند، مسلط و قاطع، بیانگر ادعای اسپوآک در مورد اهمیت به‌رسمیت‌شناختن هویت فرودست به‌صورت نظام‌مند است. جسارت آنها برای تغییر سرنوشت خود که اغلب با تراژدی خدشه‌دار می‌شود، مظهر مفهوم عشق به‌عنوان نیرویی است که برای ایجاد درک و همبستگی، از محدودیت‌های عاطفی مادرانه فراتر می‌رود. تلاش بی‌وقفه آنها برای بازتعریف خطوط وجودشناختی خود، علی‌رغم ناملایماتی که با آن مواجه هستند، بر مقاومت انعطاف‌پذیر آنها در کنار مفهوم‌سازی نظریات اسپوآک از نقد ساختارشکنانه گفتمان سرکوب فرودست تأکید می‌کند.

۲-۲- رویکرد یکپارچه مقاومت مادرانه در رمان «هزاران خورشید تابان»

«هزاران خورشید تابان» نوشته خالد حسینی، داستانی عمیق و تکان‌دهنده است که سرنوشت‌های درهم‌تنیده دو زن افغان، مریم و لیلا، را در پس‌زمینه‌ای از تلاطم‌های تاریخی افغانستان طی سه دهه روایت می‌کند. مریم که به‌عنوان فرزند نامشروع متولد شده است:

مریم پنج‌ساله بود که برای اولین بار کلمه حرامی به گوشش خورد. روز پنجشنبه بود که این اتفاق افتاد. آره باید هزار خورشید تابان ۱۴ه‌م‌ون روز پنجشنبه بوده باشه، چون که مریم یادش بود که در آن روز خیلی بی‌قرار و آشفته بود، حالی که فقط در روز پنجشنبه داشت، روزی که جلیل را در کلبه دید (حسینی، ۲۰۰۷: ۳).

با تحمل سایه سنگین تبعیض و رنجش به ازدواجی اجباری با رشید، مردی خشن، تن می‌دهد. داستان با ورود لیلا، دختری جوان و زیبا و دانا که عزیزانش را به علت جنگ‌های ویرانگر کابل از دست می‌دهد و به ازدواج اجباری با رشید به‌عنوان همسر دوم وادار می‌شود، تکمیل می‌گردد. در درون دیوارهای خانه رشید، محیطی که برای هر دو زن به زندانی تبدیل شده است، داستان پیوند دوستی و همبستگی مریم و لیلا در برابر رنج‌های مشترکشان را روایت می‌کند. رمان باظرافت به‌تصویر کشیدن لحظات سرکشی و درماندگی، ایستادگی پایدار و لحظات شادی و فاجعه‌ای که پیوند آنها را تحکیم

می‌بخشد، میراثی از بردباری بین مریم و لیلا برجای می‌گذارد. این داستان در پایان به وقایع شجاعانه‌ای ختم می‌شود که طی آن مریم، با قربانی کردن خود، رهایی و شروع تازه‌ای را برای لیلا و فرزندانش به ارمغان می‌آورد. «هزار خورشید تابان» نه فقط به‌عنوان یک سند تاریخی برای استقامت و همبستگی شخصیت‌های اصلی خود بلکه به‌عنوان آینه‌ای از رنج‌های زنان افغان مبدل می‌شود.

«**هزاران خورشید تابان**» با مستندسازی چهره‌های اصلی داستان یعنی مریم، لیلا و نه تصویری یکپارچه و منسجم‌تر از درهم‌تنیدگی نقش مقاومت مادرانه به نمایش می‌گذارد. نقش مادر در این رمان فراتر از هر گونه تعریف سنتی و کل‌نگر است. در این رمان مقاومت مادرانه از شکل انفرادی خود به یک گفتمان جمعی تبدیل می‌شود. تعهد مادرانه مریم به لیلا، عزیزه و زلمای به‌عنوان نیروی محرکه‌ای برای این رویکرد در هم‌تنیده مقاومت مادرانه شناخته می‌شود و در نقطه‌ای مقابل گفتمان فرودست عمل می‌کند. رابطه سته با دلبند در لحن موریسون به عمقی از زخم‌های کهن و بازپس‌گیری تبدیل می‌شود. گزاره «هنگامی که چشمانم را باز می‌کنم، خورشید چشمانم را می‌بندد و من چهره‌ای را که گم کردم، می‌بینم... او چهره من است که به من لبخند می‌زند» وابستگی عاطفی عمیقی را میان سته و دخترش گمشده‌اش به‌خوبی ارائه می‌دهد (موریسون، ۲۰۰۴: ۲۴۷). در مقابل، در رمان حسینی، رابطه لیلا با عزیزه از روی سرگذشت تلخ افغانستان نشأت می‌گیرد که زیر سایه‌های نظام مردسالاری و عزلت اجتماعی شکل می‌گیرد. نظاره مهرورزانه لیلا، نگاه کردن به دیده‌های عزیزه که گسترده و تنگ می‌شوند و لمس کردن پوست نرم او با انگشتانش، جوهر عشق مادری را در خالص‌ترین طریقه خودش به تصویر می‌کشد.

برای لیلا دلپسندترین لذت‌های زمینی این بود که کنار عزیزه دراز بکشد و صورت کودکانه‌اش چنان به او نزدیک شود که بتواند بیند مردمک‌های گنده‌اش باز می‌شود و جمع می‌شود. لیلا دوست داشت انگشت‌های خود را روی پوست نرم و خوشایند عزیزه روی‌بندهای انگشت چال دار و چینه‌ای برجسته آرنجش بکشد. گاهی عزیزه را به شکم می‌خواباند و بالای نرمه فرق سرش درباره طارق، پدری که تا ابد برای عزیزه بیگانه خواهد بود و صورتش را هرگز نخواهد دید (حسینی، ۲۰۰۷: ۳).

در کالبدشکافی الگوهای نقش مادری در رمان *هزاران خورشید تابان*، انسان وارد تأملات فلسفی عمیقی درباره مادر به عنوان سنگر و مدافع هویت مبتنی بر مقاومت می‌شود. این نقش دوگانه نمادی از مبارزه همیشگی فرودست است که به طور هم‌زمان به دنبال هویت و مقاومت است. در بخش دوم روایت زندگی مریم، او با لیلا آشنا می‌شود و این اتفاق باعث ظهور نقاط قوت نهفته در هویت او می‌شود. لیلا نیز مانند مریم آرزوی محبت و عشق مادری را دارد. در این خلأ عاطفی، مریم و لیلا روحشان را در رابطه‌ای همزیستی شبیه به رابطه مادر و دختر به هم پیوند می‌زنند. مریم و لیلا در لابه‌لای تجربیات وجودی مشترکشان، یک هویت متقابل را که تداعی‌کننده بازتاب هم‌سرنوشتی فرودستان است آشکار می‌کنند و اعماق شناخت متقابل و طنین همدلانه را روشن می‌کنند. سرنوشت آنها درحالی که از خواستگاهی متفاوت نشأت می‌گیرد، درون گفتمان مقاومت به هم نزدیک می‌شود و تصویری از خویشاوندی را نشان می‌دهد که نه صرفاً ناشی از شرایط نابسامان، بلکه ناشی از اشتیاق ذاتی برای رهایی از وضعیت سرکوب است. ساختار روایی رمان حسینی و موریسون روابط مثلی پیچیده‌ای را در هم می‌بافند و هویت عزیزه و دلبنده را به عنوان کاتالیزورهای اصلی برای توسعه هویت‌های یکپارچه در میان شخصیت‌های اصلی یعنی مریم و لیلا برجسته می‌کند. در قلمرو داستانی حسینی، عزیزه به مثابه نقطه پیوند بین لیلا و مریم ظاهر می‌شود. حضور این دو نوزاد در این دو رمان مجموعه پیچیده احساسات مادری را از بین می‌برد و از تضادهای ظاهری که قبل از رابطه آنها را آزار می‌داد، فراتر می‌رود. به عنوان مثال، گریه‌های عزیزه در شب، سکوتی خفه‌کننده را نشان می‌دهد که خود به ابزاری برای اتحاد میان مریم و لیلا تبدیل می‌شود. «و وقتی عزیزه با گریه از خواب بیدار شد و رشید فریاد زد که لیلا بیاید و او را ببندد، نگاهی بین لیلا و مریم گذشت. نگاهی بی‌حفاظ و بخردانه» (حسینی، ۲۰۰۷: ۲۲۴). این مبادله ناگفته نقطه عطفی است که در آن هویت فردی لیلا و مریم شروع به ترکیب شدن می‌کند. نگاهی که دیدگاه هر دو شخصیت را در مورد ظلم اشکار نظام مردسالاری بیان می‌کند. این اتحاد زمانی بیشتر متبلور می‌شود که مریم بیداری عاطفی عمیقی را تجربه می‌کند، همان‌طور که درباره عزیزه

می‌بیند «اولین پیوند واقعی در زندگی پیوندهای نادرست و شکست‌خورده او» (حسینی، ۲۰۰۴: ۲۴۴). هویت درهم‌تنیدهٔ مریم و لیلا کمک می‌کند تا دست به مقاومتی منسجم در برابر دشمن مشترکشان یعنی رشید بزنند. جمله «مریم می‌دانست که او و لیلا برای او تبدیل به یک نفر شده‌اند» به‌عنوان شاهدهی بر همبستگی ریشه‌دار زنان در اقشار فرودست است (حسینی، ۲۰۰۷: ۲۶۷). در روایت موریسون، شکل طیفی معشوق به‌طور مشابه به‌عنوان سنگ بنایی برای تحکیم پیوند پیچیده بین سته و دنور عمل می‌کند. حضور معمایی دلبند، اگرچه ریشه در گذشته‌ای آسیب‌زا دارد، اما سته را وادار می‌کند تا با محیط و تجربیاتش بیشتر درگیر شود. این تعامل محدود به یک قلمرو درونی نیست، بلکه به بیرون سرازیر می‌شود و بر تعاملات او با دنور تأثیر می‌گذارد. «از آنجا که تو مال منی، ضروری است که تو را با این شگفتی‌ها آشنا کنم» (موریسون، ۲۰۰۴: ۲۳۷)، این نکته نه تنها بر ادعای مالکیت سته در مورد دلبند تأکید می‌کند، بلکه پایداری مادری او را نیز مشخص می‌کند. شخصیت مریم همانند سته به جنبه‌های پیچیده غرایز مادری، فداکاری و مقاومت در برابر نظام‌های سرکوبگر می‌پردازد؛ درحالی‌که داستان لیلا تصمیمات پیچیدهٔ مادری را در درون استبداد سیاسی - اجتماعی بررسی می‌کند، تصمیم مریم نشان می‌دهد که فرد ممکن است برای محافظت از هویت دیگران که در مورد او، لیلا و فرزندش بود، از خودگذشتگی کند. فداکاری او دربارهٔ قتل رشید نه تنها نشان‌دهنده عشق ایثارگرانه است، بلکه بیانگر بازپس‌گیری عاملیت مستقل در یک جامعه مردسالار است. از منظر فلسفی، تصمیم مریم را می‌توان از دریچه اگزستانسیالیسم با تأکید بر آزادی، انتخاب و مسئولیت فردی دید. عمل او برای دست‌کشیدن از چیزی مهم به‌عنوان یک تضاد جسورانه با داستان‌های غالب حاشیه‌نشینی برجسته می‌شود. او این گفتمان ثابت را مورد مناقشه قرار می‌دهد که کسانی که در اقشار فرودست هستند نمی‌توانند رنج‌های خود را بیان کنند یا اقدامی انجام دهند. شورش انفرادی مریم علیه گفتمان پسااستعماری با قدرت بیان می‌شود و نه تنها با نظام‌هایی که مستقیماً بر هویت او تأثیر دارند، بلکه با الگوهای گسترده و پیچیده نظام مردسالاری نیز مقابله می‌کند؛ بنابراین، مریم نه تنها به‌عنوان یکی دیگر از قربانیان

شرایط خود، بلکه به عنوان نمادی از سرکشی علیه سرکوبگری استعمار نو، این باور دیرینه فلسفی را تقویت می کند که ماهیت واقعی ما از طریق انتخاب های ما آشکار می شود. همان گونه که در رمان «دلبنده» سته به شکل منحصر به فردی از مقاومت مادرانه، دست به انتخابی تلخ برای پایان دادن زندگی دخترش می زند تا او را از آینده ای با بردگی از پیش تعیین شده نجات دهد. باتکیه بر مفهوم فیتزجرالد از مادر درونی (Internal mother)، سته و مریم هر دو به عنوان بازتاب های درخشان این مفهوم ظاهر می شوند و از درک سنتی وظایف مادری فراتر می روند و عمیقاً در قلمرو روابط روان شناختی و عاطفی فرومی روند. در پویایی رابطه سته با دلبنده، ما رقصی پیچیده از هویت درهم تنیده را می بینیم، جایی که دلبنده نه تنها به یک آینه، بلکه سایه ای از آسیب ها و حسرت های گذشته سته تبدیل می شود. در مقابل، رابطه مریم با عزیزه وجهی متفاوت از «مادر درونی» را نشان می دهد که حتی بدون نیاز پیوند خونی، مریم این نقش را با فداکاری و عشق مادرانه برای رهایی عزیزه از بند اسارت نشان می دهد. در اینجا، مادر درونی به مثابه تجسم عشق مادری ای نشان داده می شود که از محدودیت های زیستی پیش تر می رود و به پناهگاهی برای تفاهم میان نامالیمات مشترک تبدیل می شود. علاوه بر این، فداکاری مریم پیچیدگی های مفهوم عشق را در خلق مقاومت نشان می دهد؛ در حالی که زندگی او مملو از محرومیت های فردی و اجتماعی بود، در آخرین اقدام خود، او تبدیل به مظهر عشق ایثارگرانه می شود. فداکاری مریم برای لیلا و عزیزه به معنای پذیرفتن نقشی است که از او سلب شده بود، نقش یک مادر، یک محافظ. حسینی از طریق مریم به جهانی بودن عشق مادری و ظرفیت بی کران آن در تغییر مسیر زندگی می پردازد. پیوند عاطفی میان مریم با لیلا و عزیزه به عنوان یک نیروی ساختارشکن عمل می کند و او را به عنوان یک شخصیت مادری که فراتر از روابط خونی است، تغییر می دهد. محبت عمیق و اعمال فداکارانه او در جهت تأمین رفاه آنها او را به نمادی از حمایت سرسخت و عشق بی قید و شرط ارتقا می دهد. این نقش مراقبتی و محافظتی به مریم قدرتی می بخشد تا هویت خود را بازتعریف کند و آن را از حاشیه به خط مقدم الگویی جدید از مادری منتقل کند. اتحاد هویتی او با لیلا و عزیزه با هنجارهای مرسوم در

تضاد است و هویت او را تغییر می‌دهد. میراث او با آینده آنها درهم آمیخته می‌شود و تضمین می‌کند که عشق و فداکاری او به اجزای جدایی‌ناپذیر هویت آنها تبدیل می‌شود. از نظر فلسفی، سفر مریم گفتمان قدیمی در مورد هستی، هدف و ارزش خود را در برمی‌گیرد. در پایان، او نه تنها روایت خود را تغییر داده است، بلکه میراثی را نیز به وجود آورده که هنجارهای اجتماعی را به چالش می‌کشد و قدرت دگرگون‌کننده عشق را تجسم می‌کند. «مریم او هرگز دور نیست در دیوارهایی که نقاشی کرده‌اند، در این درخت‌هایی که کاشته‌اند، در بوته‌هایی که بچه‌ها را گرم می‌کند، در بالش‌ها و کتاب‌ها و مدادها. در خنده بچه‌ها» (حسینی، ۲۰۰۴: ۴۰۲). درحالی‌که لیلا می‌داند که تمرکز اصلی مریم، امنیت و شادی او و بچه‌ها بود، خوداندیشی لیلا او را به این شناخت می‌رساند که صرفاً زنده ماندن به‌عنوان ادای احترام به فداکاری مریم کافی نیست. در عوض، نحوه هدایت زندگی‌اش، تصمیم‌هایی که می‌گیرد و ارزش‌هایی که او از آن دفاع می‌کند، می‌تواند تأثیر پایداری مریم را منعکس کند. لیلا عزم خود را نشان می‌دهد که کار فداکارانه مریم را به بخشی اساسی از وجودش تبدیل کند، نه فقط یک خاطره. فداکاری مریم به چراغ‌رهنمایی برای لیلا تبدیل می‌شود و او را الهام‌بخش زندگی پر از قصد و هدف می‌داند. احساسات لیلا منعکس‌کننده تلاش مشترکی برای ارج نهادن به فداکاری‌های معنادار کسانی است که برایمان عزیز هستند. او می‌خواهد اقدام شجاعانه مریم را به تجسمی واضح تبدیل کند، نمادی تأثیرگذار که حضور خود را در سفر او نشان می‌دهد و اطمینان می‌دهد که روح مریم نه تنها به یادگار گذاشته می‌شود، بلکه در زندگی روزمره نیز تجلی پیدا می‌کند.

۳- نتیجه‌گیری

نقش پایداری مادر در روایت داستانی رمان‌های دل‌بند و هزاران خورشید تابان به‌عنوان بن‌مایه اصلی نمایان می‌شود. این مفهوم از خطوط تثبیت شده هنجارهای اجتماعی و اخلاقی تجاوز می‌کند و مادر را به‌عنوان وکیل مدافع که در برابر هویت از پیش تعیین شده فرزند خود دفاع می‌کند تا هویتی مبتنی بر مقاومت خلق کند. در رمان دل‌بند قهرمان اصلی

داستان، سته به دنبال جلوگیری از روند برده‌داری نوین کودک خود را به قتل می‌رساند و با استعانت از عنصر خیال شخصیتی هویت یافته و از وجودشناسی اصیل و مستقل را خلق می‌کند. تصمیم افراطی سته تنها در حالی قابل درک است که خواننده اثر خود را در مسیر تنگنای هویتی او قرار دهد. سته با اقدام به چنین عمل هولناکی دست به نوعی ذات‌گرایی استراتژیک می‌زند که از نظر اسپواک یکی از راه‌های مقاومت است. تجربه او از عشق مادری به عنوان عنصر پایداری شکافی عمیق میان شادی مفرط و غم عمیق در ذهن او ایجاد می‌کند. این تضاد کودک‌کشی را به عنوان یکی از راه‌های بروز عشق ناب مادرانه نمایان می‌کند. در مقابل، رمان *هزاران خورشید تابان* تصویری از درهم‌تنیدگی هویت مادر و تأثیر آن در ایجاد گفتمان جمعی مقاومت نشان می‌دهد. مریم با در خطر انداختن جان خود رشید را که دشمن مشارکت او و لیلا است را به قتل می‌رساند تا با برکناری محدودیت‌های نظام مردسالاری که در گفتمان استعمار نو تحکیم می‌شود، عمق پایداری مادرانه را به نمایش می‌گذارد. هر چند رابطه سته با دلبنده رابطه‌ای خونی است و قتل به عنوان یک بازدارنده روان‌شناختی از گذشته تاریک سته به شمار می‌رود. رابطه مریم با عزیزه شکلی متفاوت از عشق مادرانه را نشان می‌دهد که حتی بدون پیوند خونی بین آن‌ها به رهایی عزیزه از بند اسارت نظام مردسالاری کمک می‌کند. در نتیجه، اعمال مریم و سته، اگرچه برخاسته از زمینه‌های فرهنگی - اجتماعی متمایزی است؛ اما در یک تعامل پیچیده مادری، فداکاری و سرکشی در برابر نیروهای سرکوبگر درهم‌تنیده می‌شوند. در هسته کنش آن‌ها مظاهر مقاومت در برابر نظام‌های هژمونیک و جود دارد که به دنبال انسان‌زدایی و انقیاد آن‌ها هستند. اقدام مریم در کشتن رشید صرفاً یک اقدام دفاع از خود نیست. این یک عمل شورش وجودی است. او سال‌ها در معرض هوی و هوس و بی‌رحمی‌های رشید قرار گرفته بود و به عنوان یک پیاده در دنیای سلطه‌گر در حاشیه زندگی می‌کرد. فداکاری او اوج عاملیت و سرپیچی او، تأیید هویت او اعلامیه‌ای است که به نیروهای استعمار نو آمریکا اجازه نمی‌دهد اخگرهای امید، عشق و آزادی را که لیلا و عزیزه نمایندگی می‌کردند، از بین ببرند. به همین ترتیب، اقدام سته نیز برای گرفتن جان دخترش به یک عمل نمادین

مقاومت در برابر شیخ بندگی و اسارت تبدیل می‌شود. همانند مریم، سته نیز تحت تأثیر عشقی تزلزل‌ناپذیر است؛ عشقی که ساختارهای اجتماعی را به چالش می‌کشد و جوهر آزادی، زندگی و هویت را مورد پرسش قرار می‌دهد؛ درحالی که اقدام مریم به دنبال محافظت از آینده‌ای نوپا است، سته به دنبال محافظت در برابر گذشته‌ای غم‌انگیز است.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

- الحیب لویی و الوندی، رضا. (۱۳۹۷). «بازنگری در مفهوم سابلترن (فروداستان) از گرامشی تا اسپیواک: تحولات تاریخی و کاربردهای جدید». **تاریخ نو**. جلد ۸، دوره زمستان، شماره ۲.
- ورتون، استیون. (۱۳۹۲). **گایاتری چاکراورتی اسپیواک**. ترجمه نجمه قابلی. تهران: نشر بیدگل.
- نوراللهی، محمدرضا و احمدزاده، شیده. (۱۳۹۱). «بررسی بحران هویت در رمان دل‌بند اثر تونی موریسون». **نقد زبان و ادبیات خارجی**، دوره پنجم، شماره ۸، بهار و تابستان، ۱۰-۱.

ب. منابع لاتین

- Bhandari, N. B. (۲۰۲۲). *Resistance and Postcolonialism: A Critical Review*. *Journal of Political Science*, ۹۲-۹۹.
- Ghasemi, P. (۲۰۱۰). «Negotiating Black Motherhood in Toni Morrison's Novels». *CLA Journal*, ۵۳(۳), ۲۳۵-۲۵۳.
- Grewal, I. K. (۲۰۰۸). *The Monstrous and Maternal in Toni Morrison's Beloved*. In *BRILL eBooks* (pp. ۶۳-۸۰). BRILL.
- Hosseini, K. (۲۰۰۸). *A Thousand Splendid Suns*. A&C Black.
- Jefferess, J., & Imran, M. (۲۰۱۷). «Courageous Women: A Study of Resilience of Women in Khaled Hosseini's Novel A Thousand Splendid Suns». *Language in India*, ۱۷(۱), ۹۸-۱۰۷.
- Joyia, M. I., et al. (۲۰۱۷). «Courageous Women: A Study of Resilience of Women in Khaled Hosseini's Novel A Thousand Splendid Suns». *Language in India*, ۱۷(۱), ۹۸-۱۰۷.
- Lazarus, N. (۲۰۰۴). *Introducing Postcolonial Studies*. In *Cambridge University Press eBooks* (pp. ۱-۱۶). Cambridge University Press.
- Mills, J. H., et al. (۲۰۱۲). *Identity Politics at Work: Resisting Gender, Gendering Resistance*. Routledge.

- Moore-Gilbert, Bart. «Spivak and Bhabha». *A Companion to Postcolonial Studies*, Jan. ۲۰۰۵, pp. ۴۵۱-۶۶.
- Morrison, T. (۲۰۰۴). *Beloved*. Vintage.
- Peterson, C. (۲۰۰۶). «Beloved's Claim». *Modern Fiction Studies*, ۵۲(۳), ۵۴۸-۵۶۹.
- Pogge, T. (۲۰۱۰). *Responses to the Critics*. In A. M. Jaggard (Ed.), *Thomas Pogge and His Critics* (p. ۲۰۹).
- Putnam, A. (۲۰۱۱). «Mothering Violence: Ferocious Female Resistance in Toni Morrison's *The Bluest Eye*, *Sula*, *Beloved*, and *a Mercy*. *Black Women, Gender + Families*», ۵(۲), ۲۵.
- Shabanirad, E., & Seifi, E. (۲۰۱۴). «Postcolonial Feminist Reading of Khaled Hosseini's *A Thousand Splendid Suns*». *International Journal of Women's Research*, ۳(۲), ۲۴۱-۲۵۴.
- Spivak, G. C. (۱۹۹۵). *Can the Subaltern Speak?* In B. Ashcroft, G. — —. Spivak, G. C. (۱۹۹۱). «Neocolonialism and the secret agent of knowledge. *Oxford Literary Review*», ۱۳(۱), ۲۲۰-۲۵۱. Edinburgh University Press.
- Stuhr, R. (۲۰۱۳). *A Thousand Splendid Suns: Sanctuary and Resistance*. In N. Birns (Ed.), *Critical Insights: Cultural Encounters*. Salem Press.